

РОЗДІЛ 6 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2'06-312.9-93.09(092):17.023.31/.33-053.2"364"

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.3.36>

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТИНИ ВІЙНИ У ФАНТАСТИЧНІЙ ПОВІСТІ АНАСТАСІЇ ГЕРАЩЕНКО «ГРУДЕНЬ ДРАКОНІВ»

THE PROBLEM OF FORMING INDIVIDUALITY AND NATIONAL IDENTITY OF A CHILD OF WAR IN THE FANTASTIC STORY BY ANASTASIA GERASHCHENKO "DECEMBER OF DRAGONS"

Барабаш С.М.,

orcid.org/0000-0002-9405-0839

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки

Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

У статті досліджено проблему формування індивідуальності та національної ідентичності дитини війни на прикладі фантастичної повісті Анастасії Геращенко «Грудень драконів». Сучасна українська література для дітей формується під впливом зовнішніх обставин, зумовлених викликами російсько-української війни, та внутрішніх потреб, пов'язаних із формуванням особистості у нинішніх реаліях. Як явище, як культурний феномен, вона залежить від світоглядної та естетичної концепції епохи, тенденцій розвитку суспільства. Становлення індивідуальності та національної ідентичності дитини залежить від культурно-історичних особливостей, змінюється під впливом актуальних психологічних, педагогічних поглядів на підростаюче покоління. Майбутнє народу зароджується в умовах формування дитини, зростання, закладених цінностях – прабатьківській культурі, моральних цінностях. А. Геращенко створює метафоричну історію: для юні – це пригоди, дружба й фантазія, а для дорослих відчутна правда життя під час війни, де дракони – ракети, а їхній кашель – вибухи. Попри несприятливі зовнішні обставини Великої війни в Україні бабуся турбується про фізичний і ментальний стан Софійки, її ототожнення з власним народом. Недаремно процесом становлення індивідуальності та національної ідентичності займається старша жінка роду. Традиційно, бабуся вводить дитину у світ казки, в якій добро завжди перемагає. У повісті з'являються чаклунка як уособлення великого зла, загрози; сліпі дракони замість шахедів; але добрі справи: любов до людей, тварин, природи – перемагають темні сили. В основі формування особистості та національної ідентичності у творі закладено ряд чинників: 1) сім'я, родина у вузькому контексті, і в широкому – як друзі, навіть незнайомі люди, які потерпають від великого зла; 2) дім-фортеця – безпечне місце для кожної людини, і велике місто-держава для всіх; 3) мова, культура мовлення, спілкування; 4) засади пізнання культурних кодів, сенсу народу, його історичної спадщини; 5) відчуття гідності, людської цінності, довіри, відстоювання права на достойне життя; 6) продукування власних ініціатив, засад допомоги слабшим, безпомічним; емпатії; 7) усвідомлення ролі українських традицій як етнокультурної самобутності. Таким чином, витоки ідентичності формуються на основі національних, релігійних чи родинних традицій, а ідентичність дорослих визначає долю дітей.

Ключові слова: фантастична повість, індивідуальність, ідентичність, дитина війни, Анастасія Геращенко, «Грудень драконів».

The article examines the problem of the formation of the individuality and national identity of a child of war on the example of Anastasia Gerashchenko's fantasy story "December of Dragons". Modern Ukrainian literature for children is formed under the influence of external circumstances caused by the challenges of the Russian-Ukrainian war, and internal needs associated with the formation of personality in current realities. As a phenomenon, as a cultural phenomenon, it depends on the worldview and aesthetic concept of the era, trends in the development of society. The formation of a child's individuality and national identity depends on cultural and historical features, changes under the influence of current psychological, pedagogical views on the younger generation. The future of the people is born in the conditions of the child's formation, growth, and inherent values - ancestral culture, moral values. A. Gerashchenko creates a metaphorical story: for the young – it is adventures, friendship and fantasy, and for adults – the tangible truth of life during the war, where dragons are missiles, and their coughs are explosions. Despite the unfavorable external circumstances of the Great War in Ukraine, the grandmother worries about the physical and mental state of Sofiyka, her identification with her own people. It is not for nothing that the eldest woman of the family is engaged in the process of forming individuality and national identity. Traditionally, the grandmother introduces the child to the world of a fairy tale, in which good always wins. In the story, a witch appears as the personification of great evil, a threat; blind dragons instead of shaheeds; but good deeds: love for people, animals, nature – win over dark forces. The basis of the formation of personality and national identity in the work is a number of factors: 1) family, family in a narrow context, and in a broad one - as friends, even strangers who suffer from great

evil; 2) a home-fortress - a safe place for every person, and a large city-state for everyone; 3) language, culture of speech, communication; 4) the principles of knowledge of cultural codes, the meaning of the people, their historical heritage; 5) a sense of dignity, human value, trust, defending the right to a decent life; 6) production of one's own initiatives, principles of helping the weaker, helpless; empathy; 7) awareness of the role of Ukrainian traditions as ethnocultural identity. Thus, the origins of identity are formed on the basis of national, religious or family traditions, and the identity of adults determines the fate of children.

Key words: fantasy story, individuality, identity, child of war, Anastasia Gerashchenko, "December of Dragons".

Постановка проблеми. Сучасна українська література для дітей формується під впливом зовнішніх обставин, зумовлених викликами російсько-української війни, та внутрішніх потреб, пов'язаних із формуванням особистості у нинішніх реаліях. Як явище, як культурний феномен, вона залежить від світоглядної та естетичної концепції епохи, тенденцій розвитку суспільства. Становлення індивідуальності та національної ідентичності дитини зумовлюється культурно-історичними особливостями, змінюється під впливом актуальних психологічних, педагогічних поглядів на підростаюче покоління. Борис Грінченко вважав цільове призначення, адресність, тематику і проблематику основними типологічними характеристиками літератури для дітей і наголошував на її моральності, реалістичності, поміркованій фантазійності, змістовності й поетичності [1, с. 11]. Актуальним вважаємо дослідження проблеми формування індивідуальності та національної ідентичності дитини війни на прикладі фантастичної повісті Анастасії Геращенко «Грудень драконів» (2025) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний інтерес до літературного образу дитинства у період російсько-української війни простежується у дослідженнях К. Хоми [3, с. 218–226]; Т. Качак, У. Баран [4, с. 68–76]; Т. Качак, Т. Близнюк [5, с. 151–157]; І. Негрій [6, с. 97–103]; Т. Яценко [7, с. 401–411] тощо.

Проблема впливу війни на формування індивідуальності та національної ідентичності досліджується у працях Ю. Сапелкіна [8, с. 387–390]; В. Зливкова, О. Завгородньої, С. Копилова [9]; К. Журби [10, с. 1–6]; О. Кіндратець, Т. Сергієнко [11, с. 40–46] та ін. науковців.

Метою статті є дослідження проблеми формування індивідуальності та національної ідентичності дитини війни у фантастичній повісті Анастасії Геращенко «Грудень драконів».

Виклад основного матеріалу. Майбутнє народу зароджується у підростаючому поколінні, в умовах його формування, зростання, закладених цінностях – прабатьківській культурі, моральних засадах. «Система поведінки родини підпорядковувалася цій виразній ідеї кругообігу життя – від народження до старості – тому саме етичним

нормам суспільства в родині надавалося великого значення», – зазначає К. Ющенко [12, с. 7]. Нині поняття формування індивідуальної і національної ідентичності дитини у період повномасштабної російсько-української війни звучить надзвичайно гостро. Тому розглянемо цю проблему на прикладі твору для дітей – фантастичної повісті А. Геращенко «Грудень драконів», ідея якої народилася, зі слів авторки, «у травні 2023 року – в ті безсонні київські ночі, коли місто щонаочі накривали атаки шахедів. Моїй доньці скоро мав виповнитися рік, і ми спали на матраці в коридорі. Саме тоді в голові з'явилася картинка, яка все змінила: темрява, тіні від крил і маленький будиночок, у вікні якого світиться свічка. Згодом у тому будинку "оселилася" дівчинка – уособлення моєї доньки, і бабуся, схожа на мою, якої вже дано немає» [13].

А. Геращенко створює метафоричну історію: для дітей – це пригоди, дружба й фантазія, а для дорослих відчутна правда життя під час війни, де дракони – ракети, а їхній кашель – вибухи [13]. Дорослий світ сприймається дітьми через казку: злу чаклунку, якій «завжди мало» [2, с. 6], «вона хоче тільки чуже» [2, с. 6], «Спустошивши свій край і розоривши там усіх, вона вирішила захопити сусідні міста» [2, с. 7], за непокору вона позбавила зору драконів, які не відаючи того перетворилися на загрозу для міста – «велетні вмиль осліпли і почали голосно ревіти» [2, с. 7], «Дракони літатимуть так, що не буде сну, а що сліпі, то літатимуть не знати куди» [2, с. 9], «Бідні створіння ще й втратили пам'ять. Однак вони літали над містом сліпі, налякані, спантеличені, без можливості повернутися назад» [2, с. 9]. Отже, зло діє підступно, адже, щоб знищити народ, насамперед, відбирає пам'ять, відрізаючи шлях до дому – свого коріння, ідентичності.

Ю. Ковалів зазначає, що «Ідентичність (*лат. identicus*: однаковий, тотожний) – осмислене отождоження особою себе з іншими об'єктами чи суб'єктами в цілісності і ненастанності власних змін. <...>. "І." вживається задля виявлення рівності, еквівалентності знакових систем, що мають відповідати умовам самтожності, симетричності й транзитивності, сприяючи вираженню схожості на тлі виявленої відмінності» [14, с. 402], іден-

тичність характеризується такими структурами: «національна, етнічна, культурна самоідентифікація інших утворень» [14, с. 402]. <...>. «І. ненастанно "ухиляється" від спроб її виявлення, вона "не прихована", а "приховується" від себе та інших, є, на думку П. Рікера, оповіддю про життя, спробою надати цілісності різним фрагментам, схопити унікальність, що постійно вислизає у просторі публічності» [14, с. 402–403].

В Енциклопедії сучасної України визначено поняття «національна ідентичність» як «ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає внаслідок сформованої системи уявлень про традиції, культуру, мову, політику, а також прийняття групових норм і цінностей. Головним ідентифікатором національної ідентичності є національна свідомість. За змістом національна ідентичність – це сфера ідей, цінностей і смислів культури, сприйнятих і артикульованих більшістю громадян країни. Вона має власні засади в конструюванні індивідуум своєї тотожності [15].

М. Слюсаревський зазначає, що «розвиток особистості відбувається в неподільній єдності з іншою людиною, її найближчим соціальним оточенням. Спочатку в психіці існує недиференційоване "Ми", а вже потім з'являється "Я" [16, с. 113]. Отже, групова ідентичність особи формується раніше, ніж індивідуальна. Тобто індивідуальна ідентичність є вторинною, тобто похідною від соціальної. В. Васютинський стверджує, що «... потенційна наявність спільноти лише опосередковано дається взнаки у впливах, які справляють дорослі на дитину...» [17, с. 25–26].

Саме такий процес формування, алгоритм творення особистості дитини спостерігаємо у фантастичній повісті А. Геращенко «Грудень драконів». Адже попри несприятливі зовнішні обставини Великої війни в Україні бабуна турбується про фізичний і ментальний стан Софійки, формування її ототожнення з власним народом. Недаремно процесом становлення індивідуальності та національної ідентичності займається старша жінка роду, адже В. Жайворонок зазначає: «баба – 1) (пестливі – бабуна, бабусечка, бабуся, бабусенька, бабусечка, бабця) мати батька або матері <...>; у давніх українців – одне з найстаровинніших божеств: мати-предкиня, берегиня, охоронниця, покрови, хранителька родинного вогнища, з її ушануванням постав культ Матері, згодом Богині» [18, с. 20].

Традиційно, бабуся вводить дитину у світ казки, в якій добро завжди перемагає. У повісті з'являються чаклунка як уособлення великого зла,

загрози; сліпі дракони замість шахедів; але добрі справи: любов до людей, тварин, природи – перемагають темні сили. В основі формування особистості та національної ідентичності у творі закладено ряд чинників: 1) сім'я, родина у вузькому контексті, і в широкому – друзі, навіть незнайомі люди, які потерпають від великого зла; 2) дім-фортеця – безпечне місце для кожної людини, і велике місто-держава для всіх; 3) мова, культура мовлення, спілкування; 4) засади пізнання культурних кодів, сенсу народу, його історичної спадщини; 5) відчуття гідності, людської цінності, довіри, відстоювання права на достойне життя; 6) продукування власних ініціатив, засад допомоги слабшим, безпомічним; емпатії; 7) усвідомлення ролі українських традицій як етнокультурної самобутності.

Світ дитинства у повісті «Січень драконів» не зруйнований для Софійки зовнішніми соціальними проблемами завдяки мудрій наставниці роду – бабуні. Дев'ятилітня дівчинка не досягає чуже доросле життя, вона повністю занурена у своє буття, пригоди, світосприйняття, взаємодію добра і зла, яке має соціальне наповнення. Символіку драконів дитина сприймає як суспільне явище, яке мало позитивне начало, але, яке заражене злом, тому відбувся внутрішній злам у світосприйнятті, коли немає усвідомлення скоєння зла. Такий світ оповіді переносить дитину до казкового простору героїв, у якому можливо все: добро стає незнищеним, має перспективу на довге й щасливе життя, а зло неодмінно здолає, зникає безслідно, що дарує віру в майбуття, в якому затишно й безпечно.

Основним сенсом у творі є питання виживання, але попри все збереження власної особистості та національної ідентичності. Авторка на прикладі дітей (Софійки і Мишка), дитинство яких припало на війну, показує дієвість просвітительських впливів соціального середовища на формування особистості, родинного виховання, світоглядних засад, які формуються в сім'ї, і визначають увесь подальший життєвий шлях, тобто тих основ, які є ґрунтом не лише індивідуальної, але й національної ідентичності.

А. Геращенко не завуальовує фантастичними елементами правду життя, зокрема у розділі «Кімната з дірками» зафіксовано історичну пам'ять народу, прощиту кулями у дитячу свідомість. Фіксація історій із життя до («Що більше бабуна розповідає мені про те, яким було життя до драконів, то більше я хочу побачити той світ на власні очі. Хай навіть ненадовго і без дозволу» [2, с. 70]) і під час війни («Жінка показує мені

вітально, підвал, щоб я знала, як швидко туди збігти в разі появи драконів») [2, с. 71] вчить важливості збереження пам'яті про минуле, правдивий життєпис сучасних подій війни пояснює важливість для людини зв'язку із родом, минулими поколіннями. На основі такого досвіду дитина вибудовує проєкцію майбутнього, включаючи туди власні життєво важливі аспекти, які розкривають ціннісні орієнтири: «<...> я в усіх барвах уявляю, якою була б моя зима без драконів: на вулиці товчуться діти; у жовтому світлі ліхтарів повільно танцюють сніжинки; навкруги снігові лабіринти й дивні снігові скульптури; батьки кличуть додому погрітися, а дітлахи тікають від вікон подалі, щоб тільки залишитися розважатися з друзями» [2, с. 68]. Психологиня Світлана Ройз робить дослідження «Дитяче слово року». У 2026 році серед 2 349-ти респондентів 6–16 років було встановлено, що найважливішим є слово «родина (сім'я)»; друге за кількістю голосів – «мир»; далі – «мама», «Перемога», «любов». Дослідниця коментує: «Ядро вибору всіх вікових категорій – Родина: зв'язок і близькість. Для дітей головною опорою залишаються стосунки і приналежність. Це ознака базової потреби в безпеці через зв'язок. Мама у відповідях дітей різного віку часто виступає посередницею цього відчуття безпеки. Цього року Мир випереджає слово Перемога. Можливо, це зміна в парадигмі дорослих і діти її відчують. На поточний момент для дітей важливіше припинення небезпеки, ніж сам результат боротьби» [19].

А. Геращенко навіть проводить паралелі у спогадах бабуні про власні ігри у такому ж віці, як і Софійчині нині. Зокрема, це гра у снігового янгола [2, с. 66–67], спускання на санчатах, конкурси на кращого сніговика, сніжки [2, с. 67], ворожіння [2, с. 68], «у русалок» («Коли я була маленька, ми з подругами бігали туди (на річку – С. Б.) влітку й бавилися увесь день. Уявляли, що ми русалки, а вода – наш дім» [2, с. 39]).

Формуванням національної ідентичності в умовах війни у творі займається бабуня, яка виховує майбутнє покоління, що житиме у повоєнний період, через любов до рідної землі, голос крові, чуття роду, народу. Такими ключовими маркерами є *свобода*, *праця* – поняття, які формуються й через фантастичний елемент, казку («Та в Добромісті люди відмовилися коритися відьмі. Вони надто довго будували власні господарства, надто тяжко працювали та надто сильно любили свою свободу, щоб віддати все злій чаклунці» [2, с. 7]); *традиції* – народний досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки і т. ін., що скла-

лися історично і передаються з покоління в покоління [18, с. 603] – «Одного разу ми з подругами ворожили на варениках. Кожна зліпила по одньому, а потім ми виклали їх у рядок. Далі відчинили двері в кімнату й впустили собаку. Мій вареник він з'їв першим, тож я мала б першою вийти заміж. І справді, вже за пів року ми з твоїм дідусем повінчалися» [2, с. 68], «Ще в давнину жителі Доброміста гадали на тінях. Вони вірили, що тіні на стіні утворюють чудернацькі фігури, які і є підказкою, що чекає людину в майбутньому» [2, с. 104]; *обряди й обереги* – дорослішання відзначалося обрядом заплітання коси («Відчуваю, як бабусині руки ковзають по моєму волоссю. Раз-два-три – і на мої груди лягає коса із кольоровими стрічками. "А що це таке?" – відчуваю на волоссі щось в'язке. – "Мед, – сміється бабуся. Його використовували, аби пасма мали гарний вигляд. А стрічки вбережуть від злих очей"» [2, с. 91]); *родинні цінності* – «Я не знаю, що буде, коли дракони та зла чаклунка підуть, але я був би найщасливішою людиною на світі, якби мої рідні знову були поруч» [2, с. 76]; *пошанування предків* – «Мишко лишає по ложці кожної страви на підвіконні, аби вшанувати пращурів» [2, с. 168]; *емпатія* – рятування цуцика з руїн [2, с. 96–97]; *любов до культури* – театру, пісні; *віра* – «"Зазвичай, у цей день ми ходили до церкви, – розповідає мама Мишка. Хоч зараз це неможливо, але ніхто не забороняє нам помолитися вдома". "А як треба молитися?" – питає хлопець. "Знаєш... так, як ти хочеш, – каже бабуня. Заплюште очі на хвилину і подумайте, за що вдячні Богові і що просите для себе". Я мовчки киваю головою і подумки дякую, що знайшла друзів і собаку, що в мене така хороша бабуня, і прошу, щоб скоріше повернулись мої батьки» [2, с. 181]; *відчуття єдиної родини, народу, причетності до поняття «свої» за спільними цінностями і пережитим досвідом* – «Мить – і на подвір'ї вже справжній натовп. Всі обіймаються, плачуть. Знайомі та зовсім чужі люди в один момент стають родиною, яка ніби зустрілась після довгої розлуки» [2, с. 105]. В. Жайворонок зазначає, що «родина – група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; сім'я; також *рід* <...>; традиційний символ душевного порятунку. Затишку, ключова ланка родоводу; постала від давнього родинного культу, що скріплював рід і беріг невгасний вогонь домашнього вогнища; характеризується високою моральністю стосунків» [18, с. 504].

Особливе місце у творі займає пам'ять як важлива і невід'ємна категорія національної іден-

тичності, яка формує особистість – це та «кімната з дірками під замком» [2, с. 194], яка є у кожного; це той власний біль, який є загальнонародним.

Л. Зашкільняк трактує «історичну пам'ять» як здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин і формувати на його підставі уявлення про історію як таку та своє місце в ній. Фактично, – це наявна інформація для соціальної ідентифікації особистості і спільноти. Зрозуміло, що історична пам'ять – індивідуальна і колективна є результатом взаємодії особистості і соціального середовища. Без такої взаємодії немає й історичної пам'яті [20, с. 855].

На думку Н. Яковенко, «історична пам'ять» – це фундамент національної ідентичності. Адже дякуючи спільному образу минулого, більш-менш однакового для мільйонів Я, ми ототожнюємо себе з перемогами й поразками попередніх поколінь, з нашими спільними героями, зі священними для нації місцями пам'яті, з досягненнями нашої культури і т. д. [21].

Національна історична пам'ять є основою національної ідентичності, сприяючи усвідомленню сенсів боротьби за волю народу шляхом героїзму, страждань та самопожертви кожної родини. Таким чином осмислюється, зберігається, відновлюється українська ідентичність. Історична пам'ять згуртувала народ навколо ідеї свободи, державної незалежності.

Письменниця точно відтворює морально-релігійний контекст існування українського народу – це *поєднання віри у надприродні сили (язичництво)* – «Це традиція, – відповідає. – Я буцімто буду замірятися сокирою і страшити дерева: якщо не родитимуть, то зрубую, а Мишко замість дерев обіцятиме, що наступного року буде врожай» [2, с. 164] – і *Бога (християнство)* – «Це ж на Різдво готують кутю з родзинками?» [2, с. 165].

Особливим сакральним змістом у фантастичній повісті «Грудень драконів» наповнені хліб і пісня – душа народу: «Я прокидаюся під тихенький спів бабуні – вона не починає готувати без пісні. У кухні тепло від пічки, і це тепло ніби обіймає. На столі – завжди свіжий хліб. Бабуня випікає його щоранку, щоб вистачило на увесь день. Зізнаюся, я докладаю чималих зусиль, аби одразу його не з'їсти: такий він смачний, ароматний. Для мене бабуня – то заспокійливий голос і ось цей хліб» [2, с. 57]. В. Жайворонок зазначає: «споковіку хліб у великій пошані, ставлення до нього побожне, культове, бо це Божий дар; не випадково випікають його у формі сонця й називають святим» [18, с. 618].

В окремих епізодах, що відбуваються й під впливом зовнішніх несприятливих обставин, простежується переосмислення дітей себе дорослими, що впливатиме й на подальшу долю і вчинки персонажів – «Почувши розмову, у коридор виходить Мишко. Без гори зимового одягу він здається набагато меншим. Плечі не такі широкі, сам тонкий, щуплий, лиш погляд той самий – рішучий, упевнений і... дорослий» [2, с. 70]. В умовах, коли зла чаклунка «спустошивши свій край і розоривши там усіх, вирішила захопити сусідні міста» [2, с. 7], коли літають осліплені й позбавлені пам'яті дракони, жителі Доброміста відмовляються коритися й віддавати власну свободу, діти враз стають дорослими і здатними приймати самостійні виважені рішення (провести дівчинку, сховатися у безпечне місце від раптової загрози, врятувати цуцика, відповідати за свої дії).

Висновки. Отже, витоки ідентичності формуються на основі національних, релігійних чи родинних традицій, а ідентичність дорослих визначає долю дітей. У критичних обставинах формується індивідуальність дитини – свідомого покоління українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. К. : ВЦ «Академія», 2018. 352 с.
2. Геращенко А. Грудень драконів : повість. Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. 200 с.
3. Хома К. дитяча література про війну як складник мілітарного дискурсу. *Теоретична і дидактична філологія*. Вип. 37. 2024. С. 218–226.
4. Качак Т., Таран У. Діти і війна: художня інтерпретація теми в українській літературі для дітей та юнацтва. *Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва «Література. Діти. Час»*. Вип. VI : матеріали Всеукр. наук. конф. «Українська література для і про дітей: історичні здобутки й тенденції розвитку» (11 жовтня 2016 року). Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2016. С. 68–76.
5. Качак Т., Близнюк Т. Війна в сучасній українській літературі для дітей і юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 2(209). 2024. С. 151–157.
6. Негрій І. Зображення українсько-російської війни в сучасній українській прозі для дітей і юнацтва. *Педагогічні науки та освіта* : зб. наук. пр. Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Вип. XLII–XLIII. 2023. С. 97–103.

7. Яценко Т. Тема сучасної війни в змісті шкільної літературної освіти. *Проблеми сучасного підручника*. Вип. 34. 2025. С. 401–411.
8. Сапелкін Ю. Вплив війни на формування української національної ідентичності. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 40 (червень). 2024. С. 887–390.
9. Засоби формування мілітарної ідентичності учнів : методичні рекомендації / Валерій Зливков, Олена Завгородня, Сергій Копилов [та ін.; за ред. В. Л. Зливкова, С. О. Лукомської] ; НАПН України, Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка, Лаб. методол. і теорії психол. Київ : Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка, 2025. 125 с.
10. Журба К. Формування української національної ідентичності зростаючої особистості в умовах воєнного стану: практичні аспекти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. Вип. 7(2). 2025. С. 1–6.
11. Кіндратець О., Сергієнко т. Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни. *Науковий журнал «Політикус»*. Вип. 1. 2021. С. 40–46.
12. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. К. : Либідь, 2006. 256 с.
13. Геращенко А. 10 фактів про книгу «Грудень драконів від авторки». URL: https://www.instagram.com/anastasii_a_herashchenko?igsh=ZDh4azkwYnJ5Ym1h
14. Літературознавча енциклопедія : у 2 томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К. : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
15. Національна ідентичність. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-71062>
16. Слюсаревський М. М. «Ми» і «Я» в сучасному світі. *Вибрані твори*. К. : Міленіум, 2009. 340 с.
17. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти : монографія. К. : Золоті ворота, 2010. 120 с.
18. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Довіра, 2006. 703 с.
19. Ройз С. Результати опитування Дитяче Слово року. URL: <https://static.xx.fbcdn.net/images/emoji.php/v9/t6d/1/16/2600.png>
20. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 15/2006–2007. С. 855–862.
21. Яковенко Н.М. Нова доба – нові підручники. Про потребу дискусії над підручниками з історії України. URL: <http://www.novadoba.org.ua/data/metod/yakovenko.rtf>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026